the possibility of their further development through the prism of studying European experience. Indeed, in many European countries the fixed-term contracts are quite common and therefore analysis of both positive and negative examples of their legal regulation will be useful for the future development of labour legislation in Ukraine.

The article features an analysis of the relevant legislation of the United Kingdom, Estonia, Italy, Poland and France. It is concluded that the membership of these states in the European Union has had a significant impact on the evolution of national labour legislation. This also applies to the United Kingdom, which had been part of this economic and political union for a long time.

The transposition of EU legislation into national law by these countries predetermines the existence of common features between them in the legal regulation of fixed-term employment contracts. This common features include: clear time limits of the employment contract, maximum allowable number of renewals enshrined in law, compliance with the principle of non-discrimination, etc.

In turn, the implementation of fixed-term employment relationships in each country differs in its uniqueness, which is due to the domestic tradition of their implementation. For example, in the United Kingdom, the dismissal of an employee due to the expiration of the employment contract is considered through the lens of fairness of the employer's actions, while in Italy the number of fixed-term employment contracts with a particular employer cannot exceed 30 %.

The above circumstances should be taken into account by Ukraine when reforming labour legislation. Indeed, the need to implement Council Directive 1999/70/EC is clearly provided for in clauses 1139 and 1140 of the Action Plan for the implementation of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1106, of 25.10.2017.

Key words: fixed-term employment contract, European Union, duration of the employment contract, grounds for the fixed-term employment relationship, termination of employment relationship.

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.55

УДК 347.72.01

Б.О. СОЛОВЙОВ

Борис Олегович Соловйов, магістрант юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ORCID: 0000-0003-2635-4096

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН: ПОЗИЦІЯ ДОКТРИНИ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку має місце процес рекодифікації цивільного законодавства, що є безпосереднім наслідком євроінтеграційних процесів, які активно тривають з моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 р. У процесі рекодифікації цивільного законодавства, окрім іншого, закономірно звернулися до проблем, пов'язаних із правовою природою окремих видів цивільних правовідносин, адже саме це є необхідною передумовою для підвищення ефективності механізму цивільно-правового регулювання.

На сьогодні слід констатувати, що правова природа корпоративних правовідносин є актуальним предметом дослідження як з позиції теорії цивільного права, так і з точки зору практики правозастосування. Активний науковий інтерес до цієї сфери насамперед пов'язаний з існуванням великої кількості дискусійних питань, вирішення яких є необхідним для подальшого розвитку доктрини цивільного права та підвищення рівня застосування цивільно-правових норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання правової природи та правового регулювання корпоративних правовідносин досліджувалися у працях Н.С. Кузнецової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.М. Кравчука, В.В. Луця, В.І. Борисової та інших вчених. Вагомими є напрацювання зарубіжних дослідників, серед яких слід виокремити праці Д.В. Ломакіна та В.А. Белова. Водночас, незважаючи на активний науковий інтерес до питань правової природи та особливостей корпоративних відносин, низка теоретичних питань досі залишається певною мірою невирішеними.

Отже, метою цієї статті є аналіз позицій представників доктрини цивільного права та судової практики щодо визначення правової природи корпоративних правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що дослідження поняття та особливостей корпоративних правовідносин слід розпочати з аналізу положень національного законодавства.

Так, ЦК України не містить легального визначення корпоративних правовідносин та відповідних прав. Така дефініція наведена у ст. 167 ГК України, згідно із якою корпоративні права є правами особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Разом із тим під корпоративними відносинами маються на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав (ч. 3 ст. 167 ГК України)¹.

Аналіз процитованої норми ГК України дає підстави стверджувати про значну кількість її недоліків. Так, вказівка у ч. 1 ст. 167 ГК України на поняття господарської організації призводить до виникнення нечіткості щодо розуміння суб'єктного складу корпоративних прав. Це насамперед пов'язано з тим, що зміст поняття господарської організації не є чітко визначеним навіть у межах ГК України. Наприклад, відповідно до ст. 56 ГК України йдеться про суб'єкта господарювання, що певною мірою є логічним, а у ст. 118 ГК до господарських організацій законодавець вже відносить і об'єднання підприємств. Враховуючи, що поняття господарської організації є родовим для ГК України, видається незрозумілим, у яких саме видах господарських організацій (якщо не у всіх) виникають корпоративні права та відповідні правовідносини. Якщо ж припустити, що йдеться про усі види господарських організацій (що випливає з буквального тлумачення норми, закріпленої у ч. 1 ст. 167 ГК України), то має місце безпідставне розширення суб'єктного складу корпоративних прав. На актуальність цієї проблеми звертає увагу у своїх працях І.В. Спасибо-Фатєєва².

Отже, легальне визначення корпоративних прав та відповідних правовідносин, закріплене у ст. 167 ГК України, не лише не сприяє однозначності у розумінні правової природи відповідних понять, а й спричиняє окремі проблеми для правозастосовної практики. «Фрагментарність» уваги законодавця до визначення корпоративних правовідносин створює підґрунтя для численних дискусій, підкреслює Н.С. Кузнецова³.

Водночас інше визначення корпоративних прав закріплено у п. 8 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства». Так, відповідно до нього корпоративні права визначаються як сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами⁴.

Безперечно, процитоване визначення, навіть незважаючи на те, що воно стосується лише акціонерних товариств, є більш вдалим, якщо порівняти його з дефініцією, закріпленою у ч. 1 ст. 167 ГК України, адже зазначається, що корпоративні права слід розглядати як комплекс і майнових, і немайнових прав.

Аналізуючи поняття корпоративних правовідносин, вважаємо за необхідне розглянути позиції представників доктрини цивільного права щодо цього питання. Так, В.М. Кравчук дотримується підходу, згідно з яким корпоративними правовідносинами слід вважати відносини, що виникають із сукупності прав та обов'язків, які має особа щодо конкретної юридичної особи та які визначаються організаційно-правовою формою юридичної особи⁵.

На думку Д.В. Ломакіна, корпоративні правовідносини є особливою групою цивільних правовідносин, які виникають у рамках юридичних осіб, заснованих на засадах участі (членства), – корпорацій, які опосередковують відносини майнової та немайнової участі в діяльності корпорації її учасників (членів)⁶.

В.А. Белов, визначаючи поняття корпоративних правовідносин, вважає, що корпоративними слід вважати відносини, що виникають у зв'язку з об'єднанням зусиль та (або) майна приватних осіб, які спрямовані на досягнення спільної мети. Виходячи з цього, вчений виділяє такі види корпоративних правовідносин: відносини, пов'язані з визначенням спільних цілей; відносини, що виникають у зв'язку з виявленням засобів їх досягнення; відносини щодо вчинення узгоджених дій відповідно до визначених цілей та засобів їх досягнення⁷.

На думку І.В. Спасибо-Фатєєвої, корпоративні правовідносини – це врегульовані нормами права відносини, що складаються між корпорацією та її учасниками. Водночас вона підкреслює, що корпоративні правовідносини можуть виникати лише між підприємницькими товариствами, якими вчена вважає товариства з обмеженою відповідальністю і акціонерні товариства, та їх учасниками⁸.

Н.С. Кузнецова звертає увагу, що проблема визначення правової природи корпоративних правовідносин, галузевої належності правових норм, що їх регулюють, пов'язана з неоднаковим розумінням поняття корпорації. Так, під корпорацією слід розуміти юридичну особу, засновану на началах участі (членства), статутний капітал якої поділений на частки, що належить учасникам, які внаслідок цього здійснюють управління цієї юридичною особою. Виходячи з наведеного розуміння корпорації, слід вказати, що в українському праві поняття корпорації відповідають підприємницькі товариства, до яких відповідно до глави 8 ЦК України відносяться господарські товариства, які згідно із ч. 2 ст. 113 ЦК України можуть бути створені у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства, а також виробничі кооперативи⁹.

Аналіз української юридичної літератури дає підстави зробити висновок, щоб під юридичними особами корпоративного типу розуміють усі організаційно-правові форми юридичних осіб, створені з метою отримання прибутку і подальшого його розподілу між учасниками, за результатами створення яких у засновників виникає особливий вид майнових та особистих немайнових прав, що сукупно називаються корпоративними правами¹⁰.

Важливо також проаналізувати правову природу та відповідно галузеву належність корпоративних правовідносин. На нашу думку, питання визначення галузевої належності корпоративних правовідносин не є суто доктринальним. Так, визнання корпоративних правовідносин особливим видом цивільних правовідносин дає можливість поширити на них увесь цивільно-правовий інструментарій, у тому числі й захист цих відносин цивільно-правовими способами.

Погоджуємося з позицією Н.С. Кузнецової, яка обґрунтовано доводить органічний зв'язок між корпоративними правовідносинами як відносинами між учасниками юридичних осіб корпоративного типу (корпораціями) і власне корпораціями у зв'язку із діяльністю корпорації, у тому числі відносини, що виникають з приводу здійснення функцій корпоративного управління, та іншими відносинами, що становлять предмет галузі цивільного права, який базується на єдиній для усіх цих відносин матриці, якою є майнова та органі-

заційна автономія учасників, їхні вільне волевиявлення щодо виникнення правових відносин та визначення їх характеру, самотійній майновій відповідальності.

Визнання корпоративних правовідносин різновидом цивільних правовідносин означає, що цим відносинам властиві ознаки, визначені у ч. 1 ст. 1 ЦК України, а саме юридична рівність, вільне волевиявлення, майнова самотійність учасників відносин. Водночас звернемо увагу на те, що окремими представниками правової науки (у тому числі і господарського права) нерідко заперечуються вищенаведені ознаки корпоративних правовідносин з метою підтвердження того, що корпоративні відносини є складовою предмета господарсько-правового регулювання. Не заглиблюючись у розмежування галузей цивільного та господарського права, проаналізуємо основні аргументи такого підходу.

Насамперед запереченню підлягають такі ознаки як автономія волі та юридична рівність. На думку А.І. Камінки, характерною ознакою відносин щодо участі (членства) у товаристві є підпорядкування учасників рішенням товариства, що має місце у зв'язку із існуванням дисципліни особливого виду, яка істотно відрізняється від приватного права та тяжіє до права публічного¹¹.

І.С. Шиткіна дотримується позиції, згідно з якою корпоративним правовідносинам властиві ознаки влади та підпорядкування, виходячи з того, що рішення корпорації, прийняте її органами управління відповідно до їх компетенції, є обов'язковим для учасників¹². Аналогічної позиції дотримується і О.М. Перевез, розглядаючи корпоративні відносини виключно з позиції управління господарською діяльністю¹³.

У зв'язку з вищенаведеним виникає обґрунтоване питання: чи обов'язковість рішень корпорації як одного із суб'єктів корпоративних правовідносин по відношенню до її учасників є достатнім для того, щоб констатувати відсутність юридичної рівності сторін та регулювання відносин між ними на засадах субординації? На нашу думку, відповідь на це питання є негативною. Якщо ж дати ствердну відповідь на вищезазначене питання, то у такому випадку більшість цивільних правовідносин слід характеризувати як такі, що засновані на засадах субординації та відсутності юридичної рівності сторін. У зв'язку із вказаним доцільно згадати позицію О.С. Іоффе, який вважав, що критерієм для розмежування відносин субординації та координації є не функція, яку виконують відповідні суб'єкти у конкретних правовідносинах, а їх загальний цивільно-правовий статус, ґрунтуючись на якому між суб'єктами і виникають конкретні цивільно-правові відносини¹⁴.

Вважаємо таку позицію обґрунтованою, адже рішення корпорації, прийняте її органами управління відповідно до їх компетенції, навряд чи можна вважати проявом владних повноважень, обумовлених відповідним правовим статусом. Йдеться про здійснення суб'єктних цивільних прав та таким чином реалізацію цивільної правосуб'єктності. Невиконання рішень корпорації є порушенням суб'єктивного цивільного права, що може бути захищено відповідними цивільно-правовими способами захисту, у той час коли ігнорування владного припису має наслідком застосування до порушника примусових заходів щодо вчинення останнім обов'язкової дії¹⁵.

Вищенаведене, на нашу думку, підтверджує, що вести мову про відсутність юридичної рівності та автономії волі сторін у корпоративних правовідносинах недоречно.

Ще один аргумент проти віднесення корпоративних правовідносин до предмета цивільно-правового регулювання ґрунтується на запереченні майнового характеру корпоративних правовідносин та їх аналізі з позиції організаційних відносин. Насамперед вважаємо за необхідне зазначити, що у науці цивільного права неоднозначно сприймається виділення організаційних відносин як самотійного виду цивільних правовідносин. Так, концепції організаційних правовідносин істотно критикували О.С. Іоффе та Ю.К. Толстой¹⁶. Вчені зазначали, що організаційний характер – це ознака будь-яких правовідносин, у зв'язку з цим є недоцільним виокремлювати такі відносини та розглядати їх як самотійний вид відносин цивільно-правових. Водночас С.С. Алексєєв зазначав, що поділ правовідносин на майнові та організаційні містить у собі змістовне логічне протиріччя, адже майнові відносини виокремлено за критерієм об'єкта, а організаційні – за критерієм змісту¹⁷. Ця позиція була підтримана і С.М. Братусем¹⁸.

Безперечно, корпоративним правовідносинам властива організаційна складова, спрямована на упорядкування майнових зв'язків між їх учасниками. Однак цього видається недостатньо для того, аби вести мову про характеристику корпоративних правовідносин виключно як організаційних. На сьогодні взагалі важко віднайти будь-яке цивільне правовідношення, яке було б позбавлено організаційних начал¹⁹.

У зв'язку з цим правова природа корпоративних правовідносин повинна визначатися, виходячи із сутності цих відносин, які є майновими.

Водночас не слід забувати і про те, що реалізація майнової складовою корпоративних правовідносин нерозривно пов'язана із здійсненням немайнових корпоративних прав, до яких насамперед слід віднести право на інформацію та право на управління. Вважається, що реалізація немайнових корпоративних прав спрямована насамперед на задоволення майнового інтересу їх носіїв.

Враховуючи вищенаведене, слід зробити однозначний висновок про те, що корпоративні правовідносини є видом цивільних правовідносин, адже вони засновані на засадах юридичної рівності, вільного волевиявлення та майнової самотійності їх учасників.

Корпоративні правовідносини характеризуються наявністю особливих ознак, що допомагає виокремити їх серед інших цивільних правовідносин. До них насамперед належить комплексний характер цих відносин, пов'язаний з тим, що до їх змісту входять як немайнові права (право брати участь в управлінні юридичною особою, одержувати інформацію про її діяльність), так і майнові (право на отримання дивідендів тощо). Особливістю є те, що ці права не можуть існувати окремо, адже вони є взаємообумовлюючими. Наприклад, при відчуженні акціонером акцій до покупця останніх переходить не лише речове право (право власності на акції), а й немайнові корпоративні права.

Аналогічної позиції дотримується І.В. Спасибо-Фатеева, яка переконує, що на сьогодні неможливо однозначно стверджувати, що корпоративні правовідносини є майновими або немайновими. Навпаки, погляд на комплексний характер корпоративних правовідносин не лише підкреслює їх особливість з-поміж інших видів цивільних правовідносин, а є об'єктивно зумовленим²⁰.

Визначивши комплексну правову природу корпоративних правовідносин, що полягає у поєднанні у них як майнового, так і немайнового змісту, слід звернути увагу на класифікацію таких прав на речові та зобов'язальні, абсолютні та відносні.

Так, на думку Д.В. Ломакіна, відповідь на це питання є доволі складною, адже корпоративні права не можуть бути визнані зобов'язальними, оскільки вони не зобов'язують інших осіб, а переважно стосуються вчинення активних дій управомоченою особою. Водночас права учасника корпорації не є речовими, бо їх об'єктами не є індивідуально визначені речі, а самі права є відносними, зважаючи на обмежене коло зобов'язаних осіб. Винятком з такої концепції вченого вбачається право на дивіденди, яке він розглядає як класичне зобов'язальне право (право вимоги)²¹.

Беручи до уваги зазначене, вважаємо за необхідне зробити висновок, що усі корпоративні права є різнорідними. Так, право на дивіденди та право на отримання частини активів корпорації у разі ліквідації останньої є майновими зобов'язальними правами. Разом із тим, право на управління корпорацією та право на інформацію є немайновими правами. У зв'язку з цим, на нашу думку, не доцільно намагатися об'єднати корпоративні права в одну цілісну групу, зважаючи на неоднорідність їх змісту та правової природи.

Враховуючи, що корпоративними правовідносинами є відносини, пов'язані зі створенням та управлінням корпораціями (юридичними особами корпоративного типу), метою діяльності яких є отримання прибутку і подальший його розподіл між учасниками, викликає великий подив практика національних вищих судових інстанцій щодо намагання віднайти корпоративні правовідносини у тих видах юридичних осіб, у яких їх в принципі бути не може. Йдеться насамперед про кредитні спілки та обслуговуючі кооперативи.

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про кредитні спілки» кредитна спілка визнається неприбутковою організацією, заснованою фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки²².

Неприбутковість як ознака кредитної спілки цілком логічно означає, що її мета не полягає в одержанні прибутку, а у наданні фінансових послуг, у тому числі щодо взаємного кредитування її членів. Отже, вести мову про корпоративні правовідносини не доводиться. Аналогічна правова позиція була сформульована в ухвалі Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України у справі № 6-18583св08 від 10 грудня 2008 р., у якій зазначалося, що спір між засновником кредитної спілки та кредитною спілкою про стягнення з останньої пайових внесків та відсотків на пайові внески не є корпоративним та підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства²³.

Водночас підхід новоствореного Верховного Суду до порядку розгляду цієї категорії спорів наразі встановити неможливо. Так, ухвалою Верховного Суду (Касаційного цивільного суду) у справі № 338/667/19 від 26 лютого 2020 р., вбачаючи у справі правову проблему, аналогічний спір передано на розгляд колегії у складі п'яти суддів²⁴.

Важко погодитися і з правовою позицією, сформульованою Великою Палатою Верховного Суду у постанові у справі № 509/577/18 від 24 квітня 2019 р. про визнання недійсним рішення загальних зборів членів житлово-будівельного кооперативу²⁵. Так, Велика Палата Верховного Суду зазначає, що обслуговуючий кооператив незалежно від напрямку його діяльності є господарською організацією – юридичною особою, яка здійснює некомерційну господарську діяльність з моменту державної реєстрації на підставі закону та свого статуту, а члени обслуговуючого кооперативу незалежно від напрямку його діяльності є носіями корпоративних прав, а відносини між його членами та кооперативом, які пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, є корпоративними.

Звичайно, погодитися з наведеним вище вкрай важко. Згідно із ст. 2 Закону України «Про кооперацію» обслуговуючий кооператив утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності²⁶. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу. Відповідно до ч. 3, 5 ст. 23 цього ж Закону чітко визначено, що кооперативи мають право провадити будь-яку господарську діяльність, передбачену статутом і не заборонену законом. Виробничі кооперативи провадять господарську діяльність з метою одержання прибутку. Інші кооперативи надають послуги своїм членам, не маючи на меті одержання прибутку. На нашу думку, враховуючи наведене, можна зробити однозначний висновок про те, що в обслуговуючому кооперативі в принципі не можуть виникнути корпоративні правовідносини в силу його правового статусу.

Підтримує такий підхід і суддя Великої Палати Верховного Суду Н.П. Лященко, яка в окремій думці на постанову у справі № 509/577/18 від 24 квітня 2019 р. зазначає, що корпоративні права характеризуються такими ознаками: особа має частку у статутному капіталі (майні) господарської організації, має право на участь в управлінні господарською організацією та на отримання певної частини прибутку (дивідендів) господарської організації. Таким чином, хоча члени обслуговуючого (житлового) кооперативу мають право участі у діяльності кооперативу, а також в управлінні ним, проте з огляду на неприбутковий характер діяльності обслуговуючого кооперативу не мають права на отримання певної частки прибутку цієї організації та не мають частки в майні обслуговуючого кооперативу. Відповідно, члени обслуговуючого житлово-будівельного кооперативу не є носіями корпоративних прав, а відносини між його членами та кооперативом не є корпоративними²⁷. На нашу думку, така позиція є об'єктивно правильною.

Висновки. Легальне визначення корпоративних прав та відповідних правовідносин, закріплене у ст. 167 ГК України, створює підґрунтя для численних дискусій, сприяє неоднозначності у розумінні правової природи відповідних понять та спричиняє окремі проблеми для правозастосовної практики. Погоджуємося з позицією Н.С. Кузнецової щодо існування органічного зв'язку між корпоративними правовідносинами та іншими відносинами, що являють собою предмет галузі цивільного права, адже визнання корпоративних правовідносин особливим видом цивільних правовідносин дає можливість поширити на них увесь цивільно-правовий інструментарій, у тому числі і захист цих відносин цивільно-правовими способами.

Корпоративні правовідносини, базуючись на єдиній для усіх цивільних відносин матриці, якою є юридична рівність, майнова та організаційна автономія учасників, вільне волевиявлення та самостійність майнової відповідальності, характеризуються наявністю особливих ознак, що допомагають виокремити їх серед інших цивільних правовідносин. До них насамперед належить комплексний характер цих відносин, пов'язаний з тим, що до їх змісту входять як немайнові права, так і майнові, які є взаємообумовлюючими. Усі корпоративні права є різнорідними. Так, право на дивіденди та право на отримання частини активів корпорації у разі ліквідації останньої є майновими зобов'язальними правами. Разом із тим, право на управління корпорацією та право на інформацію є немайновими правами. У зв'язку з цим, на нашу думку, не доцільно намагатися об'єднати корпоративні права в одну цілісну групу, зважаючи на неоднорідність їх змісту та правової природи.

Проведений аналіз судової практики дає підстави зробити висновок про наявність окремих істотних проблем у застосуванні судами правових норм, присвячених регулюванню корпоративних правовідносин. На окрему увагу заслуговує судова практика, відповідно до якої корпоративними пропонується вважати правовідносини, що виникають у кредитних спілках та обслуговуючих кооперативах, що на наше переконання, вкрай складно вважати правильним.

¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19–20, 21–22. С. 144.

² Спасибо-Фатєєва І.В. Вчення про корпоративні права та цивілістична доктрина. *Право України*. 2014. № 6. С. 84.

³ Кузнецова Н.С. О корпоративном праве и корпоративном законодательстве Украины: проблемные вопросы. *Гражданское право*. 2013. № 4. С. 10.

⁴ Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50–51. С. 384.

⁵ Кравчук В.М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ: Істина, 2005. С. 259–260.

⁶ Ломакин Д.В. Корпоративные правоотношения: общая теория и практика ее применения в хозяйственных обществах. Москва : Статут, 2008. С. 27.

⁷ Корпоративное право: Актуальные проблемы теории и практики / В.А. Белов и др. Москва: Изд-во Юрайт, 2019. С. 24.

⁸ Спасибо-Фатєєва І.В. Вчення про корпоративні права та цивілістична доктрина. *Право України*. 2014. № 6. С. 85.

⁹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. С. 356.

¹⁰ Луць В.В., Васильєва В.А., Кібенко О.Р., Спасибо-Фатєєва І.В. Корпоративне право України : підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2010. С. 96.

¹¹ Каминка А.И. Очерки торгового права. Санкт-Петербург: Право, 1912. 447 с. URL: <https://lawbook.online/kniga-rossii-pravo-hozyaystvennoe/ocherki-torgovo-go-prava-tsentr.html> (дата звернення: 04.01.2020).

¹² Шиткина И.С. Корпоративное право : учебник. Москва : Волтерс Клувер, 2007. С. 142.

¹³ Переверзев О.М. Господарсько-правове забезпечення корпоративного контролю в акціонерних товариствах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2004. С. 5.

¹⁴ Иоффе О.С. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Ленинград: Право, 1949. 144 с. URL: http://adhdportal.com/book_1234.html (дата звернення: 05.01.2020).

¹⁵ Ломакин Д.В. Корпоративные правоотношения: общая теория и практика ее применения в хозяйственных обществах. Москва: Статут, 2008. С. 72.

¹⁶ Иоффе О.С. Развитие цивилистической мысли в СССР (часть 1). Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1975. 160 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/278637/> (дата звернення: 06.01.2020).

¹⁷ Алексеев С.С. Предмет советского социалистического гражданского права. Свердловск, 1959. С. 118.

¹⁸ Братусь С.Н. Предмет и система советского гражданского права. Москва : Госюриздат, 1963. С. 65.

¹⁹ Ломакин Д.В. Корпоративные правоотношения: общая теория и практика ее применения в хозяйственных обществах. Москва : Статут, 2008. С. 73–74.

²⁰ Спасибо-Фатєєва І.В. З'ясування поняття та змісту корпоративних відносин та корпоративних прав як передумова вирішення корпоративних спорів. *Вісник господарського судочинства*. 2007. № 6. С. 101.

²¹ Ломакин Д.В. Корпоративные правоотношения: общая теория и практика ее применения в хозяйственных обществах. Москва : Статут, 2008. С. 80–84.

²² Про кредитні спілки : Закон України від 20 грудня 2001 р. № 2908-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 15. С. 101.

²³ Ухвала Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України у справі № 6-18583св08 від 10 грудня 2008 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2652829> (дата звернення: 10.01.2020).

²⁴ Ухвала Верховного Суду у справі № 338/667/19 від 26 лютого 2020 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87888186> (дата звернення: 05.03.2020).

²⁵ Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 509/577/18 від 24 квітня 2019 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81691869> (дата звернення: 12.01.2020).

²⁶ Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. С. 35.

²⁷ Окрема думка на постанову у справі № 509/577/18 від 24 квітня 2019 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81552773> (дата звернення: 12.01.2020).

Резюме

Соловйов Б.О. Поняття та правова природа корпоративних правовідносин: позиція доктрини та судової практики.

У статті проаналізовано положення національного законодавства щодо визначення поняття корпоративних прав та відповідних правовідносин. Досліджено позицію представників доктрини цивільного права стосовно правової природи та особливостей корпоративних правовідносин. Доведено, що визнання корпоративних правовідносин особливим видом цивільних правовідносин дає можливість поширити на них увесь цивільно-правовий інструментарій. Проаналізовано відповідну практику вищих судових установ. Аналіз законодавства та судової практики дав можливість виокремити окремі проблеми, які потребують усунення. Зокрема, йдеться про «фрагментарність» уваги законодавця до визначення корпоративних правовідносин, що створює підґрунтя для численних дискусій, намагання віднайти корпоративні правовідносини у тих видах юридичних осіб, яким вони не властиві.

Ключові слова: корпоративні правовідносини, корпоративні права, предмет цивільно-правового регулювання, корпорації, юридичні особи корпоративного типу, кредитні спілки, обслуговуючі кооперативи.

Резюме

Соловьёв Б.О. Понятие и правовая природа корпоративных правоотношений: позиция доктрины и судебной практики.

В статье проанализированы положения национального законодательства относительно определения понятия корпоративных прав и соответствующих правоотношений. Исследована позиция представителей доктрины гражданского права относительно правовой природы и особенностей корпоративных правоотношений. Доказано, что признание корпоративных правоотношений особым видом гражданских правоотношений дает возможность распространить на них весь гражданско-правовой инструментарий. Проанализирована соответствующая практика высших судебных органов. Анализ законодательства и судебной практики позволил выделить отдельные проблемы, требующие устранения. В частности, речь идет о «фрагментарности» внимания законодателя к определению корпоративных правоотношений, что создает почву для многочисленных дискуссий, попытки найти корпоративные правоотношения в тех видах юридических лиц, которым они не свойственны.

Ключевые слова: корпоративные правоотношения, корпоративные права, предмет гражданско-правового регулирования, корпорации, юридические лица корпоративного типа, кредитные союзы, обслуживающие кооперативы.

Summary

Borys Soloviov. The concept and legal nature of corporate relations: the position of doctrine and judicial practice.

Nowadays the processes of democratization, liberalization, integration of Ukraine into European and world space take place. The undisputed significance for these processes is the signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union. Thus, the rapprochement of Ukraine with the European community, which has taken place in recent years, affects the sphere of private law relations, which make up the subject matter of civil law. Taking all mentioned above into account corporate relations and its national regulation is critical issue for analysis.

The provisions of national legislation regarding the definition of corporate rights and respective legal relations are analyzed. Special attention is paid to the position of the civil law doctrine representatives in terms of legal nature and features of corporate legal relations. Analysis of current doctrine gives ground to state that corporate relations are considered to be a special type of civil legal relations that make up the subject of civil law. At the same time recognition of corporate relations as a type of civil ones makes it possible to use all the civil law tools and mechanism of legal protection and enforcement for corporate relations regulation.

The relevant practice of the highest judicial bodies of Ukraine is analyzed. The analysis of the legislation and judicial practice has given an opportunity to stress some problems that need to be eliminated. To our mind, one of the main problems is “fragmentation” of the legislator’s attention to the definition of corporate legal relations, which creates the ground for numerous discussions. At the same time there are critical problems in judicial practice. For instance, we cannot agree with the Supreme Court’s attempts to find corporate legal relations in those types of legal entities in which such legal relations do not take place at all.

It is crucial to stress that recodification of civil legislation in Ukraine has its direct impact on private legal relations system and its mechanism of legal regulations.

Key words: corporate relations; corporate rights; subject matter of civil law regulation; corporations; corporate legal entities; credit unions; service cooperatives.